

První kroky k imaginativnímu poznání

Rudolf Steiner

*Obtíže sebepoznání • Člověk a přírodní síly • Vzpomínka • Člověk jako bytost v prostoru a v čase •
Iničiační poznání v minulosti a v současnosti •*

*Guru • Iluze mystiků • Cesty meditace • Vůle v myšlení • Sebepoznání: přechod z prostorového do časového světa •
Životní tablo: čas se stává prostorem •*

Pocit štěstí při imaginativním poznání •

Prázdňé vědomí • Nesmrtelnost a nezrozenost

Vážení přítomní!

Pochopení světa v jeho vývoji bylo ve všech dobách spojeno s pochopením člověka samotného. A v nejširších kruzích je známo, že člověk byl v dobách, kdy se přihlíželo nejen ke hmotnému bytí, ale i k bytí duchovnímu, chápán vždy jako mikrokosmos, jako malý svět. To ovšem znamená, že byl chápán tak, že v něm, v jeho bytosti, v jeho činnosti, v celém jeho vystupování ve světě bylo spatřováno soustředění všech světových zákonů, všech činností, vůbec celé povahy světa. V těchto dobách se tedy striktně uplatňoval názor, že porozumění světu je možné jen na základě porozumění člověku.

Pro někoho skutečně nezaujatého z toho však v tu chvíli vyplyne jedna obtíž. V okamžiku, kdy chce člověk dospět k takzvanému sebepoznání, kterým ovšem může být jen opravdové poznání člověka, ocitne se sám před sebou jako před tou největší hádankou a za nějaký čas sebezpozorování si musí přiznat, že jeho bytost, tak jak se projevuje ve světě, který ho obklopuje jako vnímatelný pro jeho smysly, není úplně rozprostřena ani před jeho duší, před ním samotným. Musí si přiznat, že část jeho bytosti zůstává pro jeho běžné smysly neznámá, skrytá. A tak stojí před úkolem, aby ještě než pozná svět, nejprve v sebepoznání rozvinul a našel svou pravou podstatu.

Velmi jednoduchá úvaha může člověku ukázat, že jeho pravá bytost, jeho vnitřní aktivita jako osobnosti, jako individuality se nemůže nacházet ve světě, který ho obklopuje jako vnímatelný pro jeho smysly. Neboť v okamžiku, kdy projde branou smrti, podléhá jeho mrtvé tělo zákonům, povaze světa, který ho jinak obklopuje jako vnímatelný pro jeho smysly. Fyzicky mrtvého člověka se zmocňují přírodní zákony, ony přírodní zákony, které působí venku ve viditelném světě. Potom se však spojení, které označujeme jako lidskou ústrojnost, rozpadne; člověk se rozloží za kratší nebo delší dobu, podle toho, jakým způsobem byl pohřben.

Jednoduchá úvaha tedy ukazuje, že zákony, které musíme označit za souhrn našich přírodních zákonů a které zevně poznáváme smyslovým pozorováním, jsou způsobilé jen a pouze k tomu, aby lidskou ústrojnost rozložily, nikoli vybudovaly. A musíme pak hledat zákony, aktivitu, která po celý pozemský život od narození až do smrti, respektive již od početí až do smrti, bojuje proti silám, zákonům rozkladu. Svou pravou vnitřní lidskou bytostí jsme v každém okamžiku našeho života bojovníky se smrtí.

A rozhlédneme-li se ve smyslovém světě, v oné části smyslového světa, kterou dnes člověk jako jedinou chápe, v nerostném, neživém světě, pak zjistíme, že je ovládán silami, které pro člověka znamenají smrt. Je totiž iluzí dnešních přírodovědců, že by se jednou mohlo podařit prostřednictvím zákonů, které ukazuje vnější smyslový svět, pochopit byť jen rostliny. To se nestane. Lidé se dostanou blízko k pochopení rostliny a toto pochopení může být jejich ideálem, avšak prostřednictvím těchto zákonů, které nás obklopují ve vnějším smyslovém světě, nebude v žádném případě možné vybádat ani rostlinu, natož pak zvíře nebo fyzického člověka samotného.

Jako pozemské bytosti mezi početím a smrtí jsme ve své pravé vnitřní podstatě bojovníky s přírodními zákony. A chceme-li skutečně postoupit k lidskému sebepoznání, musíme vybádat onu aktivitu, která tu v lidské bytosti působí jako boj se smrtí. Ba budeme-li chtít lidskou bytost úplně vybádat - a právě o tomto bádání má být řeč v těchto přednáškách - budeme muset také ukázat, jak by v průběhu vývoje Země člověk mohl dojít k tomu, že jeho vnitřní aktivita nakonec v pozemském bytí podlehne smrti, že smrt zvítězí nad skrytými silami, které s ní bojovaly.

To vše uvádím především proto, abych vás upozornil na směr, jímž se mají ubírat úvahy těchto dní. Neboť pravdivost toho, co nyní říkám, se bude moci ukázat teprve prostřednictvím jednotlivých přednášek. Na základě pouhého nezaujatého zkoumání člověka tedy můžeme především poukázat na to, kde máme hledat onu vlastní vnitřní bytost člověka, jeho osobnost, individualitu. Nemůžeme ji hledat v říši přírodních sil; je třeba, abychom ji hledali mimo tuto říši.

Dospějeme však ještě k jednomu upozornění - a zprvu bych chtěl uvádět jen takováto upozornění - a sice k tomuto: Pokud žijeme jako pozemští lidé, žijeme oddáni okamžiku. Abychom dohlédli celý dosah tohoto tvrzení, k tomu nám i tady postačí, budeme-li dostatečně nezaujatí. Když vidíme, když slyšíme, když jinak vnímáme smysly, jsme oddáni okamžiku. To, co minulo, i to, co je budoucností, nemůže nijak dolehnout ani k našemu sluchu, ani k našemu zraku, ani k žádnému jinému z našich smyslů. Jsme oddáni okamžiku a tím i prostoru.

Čím by však byl člověk, kdyby byl oddán jen okamžiku a jen prostoru? Například na základě vnějšího pozorování přírody máme dostatek důkazů toho, že člověk nezůstává člověkem v plném smyslu slova, je-li oddán jen okamžiku a prostoru. To dokládá vnější průběh nemoci některých lidí.

Ví se o lidech (ty případy jsou dobře prozkoumány), kteří si v jistém okamžiku svého života nemohou vzpomenout na to, co předtím prožili, a zůstanou ponechání okamžiku. A v tomto okamžiku pak provádějí ty nejnesmyslnější věci. Zcela v rozporu se svým dosavadním životem si zakoupí železniční jízdenku, jedou až do určité stanice, dělají všechno, co na základě rozumu lze udělat pro okamžik, a dělají to dokonce duchaplněji, rafinovaněji, než by to udělali jindy. Ve správný čas se dostaví k obědu, všechny věci života vykonávají ve správný čas. Když dojedou do stanice, do které mají zakoupený lístek, koupí si další lístek, možná v rozporu s první jízdou. Někdy tak bloudí celé roky světem, než se na nějakém místě zase najdou; tu nevědí, kde jsou. V jejich vědomí je vymazáno všechno, co udělali od zakoupení první jízdenky nebo od odchodu z domova, a jejich vzpomínka začíná zase teprve v čase, který uplynul předtím. A tím jejich duševní život a vůbec celé jejich lidské pozemské bytí upadne ve zmatek. Už se necítí být spojení sami se sebou tak, jak se cítili být spojení dříve. Po celou dobu byli oddáni okamžiku, dokázali se po celou dobu správně orientovat v prostoru, ale ztratili vnitřní citění času, ztratili vzpomínku. Ve chvíli, kdy člověk ztratí vnitřní citění času, reálné vnitřní propojení s minulostí v pozemském životě, upadne v životní zmatek. Pouhé prožívání prostoru mu nemůže nijak pomoci ke zdraví jeho úplné bytosti.

To však jinými slovy znamená, že člověk je svými smysly neustále oddán okamžiku a v případech nemoci může dokonce své bytí v prostoru, v okamžiku oddělit od svého celkového lidského bytí; nezůstane však člověkem v plném smyslu slova.

Tato skutečnost nás upozorňuje na něco, co se v člověku vyčleňuje z prostoru a co náleží jen času. Musíme tedy říci, že prožívání prostoru je pro člověka jedna věc a prožívání času druhá, která v něm vždycky musí být přítomná, neboť vzpomínka v něm musí zpřítomňovat minulost, má-li tu být jeho úplná bytost. Být přítomen v čase je tak pro člověka něco nezbytného, něco, co musí mít. Čas jako minulost tady však nikdy není v přítomném okamžiku. Člověk ji pro své prožívání musí neustále do přítomného okamžiku vnášet. V člověku tedy musí existovat síly ke konzervaci minulosti, které nepocházejí z prostoru, které tedy nelze chápat ve smyslu prostorově působících přírodních zákonů, síly, které se nacházejí mimo prostor. To jsou skutečnosti, které poukazují na to, že člověk, uděláme-li z něj ústřední bod poznání světa, musí vycházet ze sebepoznání, že pak v sobě musí především najít to, co ho pozvedá z prostorového bytí, to znamená z bytí, o němž nám jako o jediném podávají zprávu naše smysly, a co z něj v tomto prostorovém bytí dělá bytost v čase. Chce-li člověk vnímat svou vlastní bytost, musí tedy apelovat na své síly poznání, které nejsou vázány na smysly, na vnímání prostoru. A právě v současném okamžiku vývoje lidstva, kdy přírodní věda člověka neobyčejně významným způsobem uvádí do zákonů prostoru, se pravá bytost člověka obecnému lidskému nazírání silně vytrácí - z důvodů, které se také v těchto přednáškách ukážou. V tuto chvíli proto bude především nutné poukázat na takové vnitřní zážitky, které člověka, jak jste viděli, vedou z prostoru do času a jeho prožívání. Když se tak stane, pak se teprve - jak uvidíme - dostane do duchovního světa.

Poznání, které vedlo ze smyslového světa do světa nadsmyslového, se ve všech dobách nazývalo poznáním iniciačním; je to poznání toho, co je vlastním impulzem lidské bytosti, z čeho vychází aktivita osobnosti, aktivita individuality. A o tomto iniciačním poznání, nakolik je pro současného člověka možné, budu hovořit v těchto přednáškách. Neboť na základě tohoto iniciačního poznání se tady máme zabývat vývojem světa a lidstva v minulosti, současnosti a budoucnosti.

Nejprve tedy budu mluvit o tom, jak lze k takovému iniciačnímu poznání dojít. Již ve způsobu, jakým se dnes o těchto věcech mluví, se iniciační poznání současnosti významně liší od iniciačního poznání minulosti. V iniciačním poznání minulosti se ke zření nadsmyslna ve světě a v člověku proboujovávali jednotliví učitelé lidstva. Kolem těchto učitelů se shromažďovali žáci, kteří měli citový, čistě lidský dojem z toho, co v těchto učitelích nadsmyslna žilo, a kteří přijímali to, co jim tito učitelé mohli poskytnout z pozice své nevynucované autority, dané silou jejich osobnosti. Proto se u veškerého vývoje lidstva až do současnosti vždycky setkáte s líčením toho, jak se individuální žáci museli sklonit před autoritou učitele, před autoritou guru. Již v tomto bodě, tak jako v mnoha jiných, s nimiž se v těchto přednáškách ještě setkáme, se iniciační věda současnosti nemůže ubírat stejnou cestou jako iniciační věda minulosti. Guru se nikdy nevyjadřoval k cestě, na níž se on sám dobral svého poznání. A o nějakém veřejném sdělování cesty k vyššímu poznání nebylo ve starších dobách ani řeči. Tato sdělení byla činěna jen a pouze v mysterijních školách, které v těchto starších dobách byly vysokými školami na cestě k nadsmyslnu.

Dnes už by taková cesta vzhledem k obecnému vědomí lidstva, k němuž jsme se v současném historickém okamžiku dopravovali, nebyla možná. Proto se ten, kdo dnes mluví o nadsmyslových poznátcích, cítí povinen nejprve říci, jak lze k takovým nadsmyslovým poznatkům dospět. Musí pak být ponecháno na každém zvlášť, jak se s ohledem na svou životní cestu postaví k těmto cvičením těla, duše a ducha, jejichž prostřednictvím lze v lidské bytosti rozvinout síly, které pohlížejí nad přírodní zákony a nad přítomný okamžik, do pravé podstaty světa a tím i do pravé podstaty člověka. Přirozený průběh úvah v těchto přednáškách proto bude takový, že nejprve alespoň v náznavu uvedu něco bližšího o způsobu, jakým si právě současný člověk může osvojit poznatky z nadsmyslové oblasti.

Přitom musíme vycházet z člověka takového, jaký prostě je, jak se začleňuje do pozemského bytí v prostoru, v přítomném okamžiku. Člověk jako pozemská bytost zahrnuje po duševně-tělesné stránce - říkám to zcela záměrně: duševně-tělesné stránce - tři složky: bytost myslící, bytost cítící a bytost chtějící. A když se podíváme na to všechno, co spočívá v oblasti myšlení, v oblasti citění a v oblasti chtění, pak obsáhne podíl lidské bytosti na pozemském bytí.

Podívejme se nejprve na nej důležitější část toho, čím se člověk včleňuje do pozemského bytí. Tím je bezpochyby myslící podstata člověka. Neboť tato myslící podstata mu dává plnou jasnost o světě, kterou jako pozemský člověk potřebuje. Cit zůstává oproti jasnému myšlení temný a neurčitý. A tím více pak chtění: vždyť hlubiny lidské bytosti, z nichž chtění vyvěrá, jsou pro obvyklé pozorování zcela nedostupné. Uvědomte si jen, co máte z chtění v obvyklém světě, v obvyklém prožívání. Rozhodnete se, řekněme, vzít židli a dát ji na jiné místo. Máte tedy myšlenku přenést tuto židli odsud sem. To uvidíte v představě. A to, co spočívá ve vaší představě, potom přejde pro vás zcela neznámým způsobem dolů, do krve a do svalů. Co se pak děje v krvi, svalech a nervech, zatímco jdete, židli zvednete a nesete ji sem, to máte opět jen v představě. Představujete si to. Ale ona vlastní vnitřní aktivita, to, co se tu odehrává pod vaší kůží, pro vás zůstává zcela nevědomé. V myšlenkách je pro vás zřejmý zase teprve výsledek.

Čtění je tak během bdělé činnosti tím nejnevědomějším. O činnosti člověka ve spánku budeme mluvit později. Během bdělé činnosti zůstává chtění zcela v temnotě, v tmách. A o tom, co se děje ve chtění, vyjde-li se z myšlenky, vlastně víme stejně málo jako o tom, co se s námi děje od usnutí do probuzení. Vnitřní povahu chtění i během bdění zaspáváme. Jenom představování, myšlení je tím, co vnáší jasnost do lidského pozemského života.

Cítění se pak nachází mezi chtěním a myšlením. A tak jako se mezi spánkem a bděním nachází snění jakožto neurčité, chaotické představování, napůl spánek a napůl bdění, tak se mezi chtěním a představováním nachází citění, a je to vlastně bdělé snění duše. To, z čeho tedy musíme vycházet a co je nám nejbližší, je představování, myšlení. Jak ale toto myšlení probíhá v obvyklém pozemském životě? V celém našem lidském pozemském bytí hraje značně pasivní roli. Jen si to při sebepozorování upřímně přiznejme. Od probuzení až do usnutí se člověk oddává vnějšímu světu. Nechává na sebe doléhat smyslové dojmy a s těmito smyslovými dojmy se pak spojují představy. Smyslové dojmy pak opouštíme, respektive smyslové dojmy opouštějí nás. V duši zůstávají představy, které se zvolna proměňují ve vzpomínky. Ale jak již bylo řečeno, pokud jsme jako pozemští lidé při sebepozorování upřímní, musíme si říci: V těchto představách, které v obvyklém životě získáváme, vlastně není obsaženo nic jiného než jen a pouze to, co se do duše dostalo z vnějšího světa, ze smyslového pozorování. Jen se někdy upřímně, nezaujatě podívejte na to, co si nesete v duši; zjistíte, že to bylo vyvoláno nějakým vnějším dojmem.

V tomto ohledu se zvláště mystikové nepronikající úplně do hloubky - říkám to výslovně: mystikové nepronikající úplně do hloubky - oddávají iluzím. Domnívají se, že více méně temným vnitřním výcvikem mohou dospět k vnitřnímu poznání toho, co je jako vyšší božství základem světa. Tihle poloviční nebo čtvrtiční mystikové často mluví o tom, jak se v nich rozsvítilo vnitřní duševní světlo, jak duchovně uzřeli to nebo ono.

Ten, kdo při sebepozorování postupuje opravdu přesně a upřímně, však uvidí, že mnoho mystických vizí nevychází z ničeho jiného než z vnějších smyslových prožitků, které se časem přeměnily. A jakkoli to možná zní paradoxně, může tu být nějaký čtyřicetiletý mystik, který si bude myslet, že má bezprostřední imaginativně-vizionářský vjem - abych uvedl něco konkrétního - mystéria na Golgotě, když vnitřně, duchovně toto mystériem uvidí. Cítí se pak vnitřně nesmírně povznesen. Dobrý psycholog pak může sledovat, jak probíhal pozemský život tohoto čtyřicetiletého mystika, a zjistí, že jako desetiletý chlapec spatřil na návštěvě, na kterou ho s sebou vzal jeho otec, někde kratičce takový malý obrázek. Tento malý obrázek, který se týkal mystéria na Golgotě, tenkrát udělal na jeho duši nepatrný dojem; tento dojem v ní však zůstal, proměnil se, sestoupil hluboko do základů duše a ve čtyřicátém roce života se vynořil jako velká mystická vize.

To je především třeba zdůraznit, pokud se dnes vůbec odvážíme více méně veřejně mluvit o cestách vedoucích k nadsmyslovému poznání. Neboť ten, kdo si tyto cesty usnadňuje, bude o nich zpravidla moci mluvit jen diletantsky. Právě ten, kdo chce mít právo mluvit o mystických, nadsmyslových cestách, musí znát do jisté míry všechno, co může vést v této oblasti k omylům. Musí dobře vědět, že obvyklé

sebezpoznání většinou obsahuje vlastně jen proměněné vnější dojmy a že pravé sebezpoznání dnes musí být hledáno prostřednictvím vnitřního vývoje, dosahováním duševních sil, které v duši předem nejsou. Tady se musíme podívat právě na pasivitu obvyklého myšlení. Obvyklé myšlení si dojmy vytváří tak, jak to chtějí smysly. To, co bylo dříve, je dříve i v myšlení, co bylo později, je v něm také později. Co bylo nahoře, je v myšlení nahoře, co bylo dole, je v něm dole. A tak člověk v obvyklém představování - a to nejen v běžném životě, ale i ve vědě - jen pasivně následuje děje, které se odehrávají ve vnějším světě. Naše věda došla tak daleko, že považuje přímo za ideál přijít na to, jak se věci odehrávají ve vnějším světě, aniž by se na tom myšlení nejmenším způsobem podílelo. Naše věda považuje za ideál, aby při jejích výzkumných metodách bylo myšlení co nejpasivnější. S tím má ve své oblasti úplnou pravdu. Ve své oblasti tak dospívá k maximálnímu pokroku, používá-li právě tuto metodu. Víc a víc se však přitom vzdaluje pravé podstatě člověka. Neboť prvním krokem u metod nadmyslového poznání, které můžeme s ohledem na vnitřní duševní síly nazvat meditací, koncentrací, nebo případně i jinak, prvním požadavkem je dokázat přejít od čistě pasivního myšlení k vnitřní aktivitě myšlení.

A kdybych měl zcela elementárně charakterizovat tento první krok, pak by musel vypadat takto: Místo aby se člověk nechal k nějaké představě podnítit zvenčí, vezme představu, kterou vyzvedl čistě z nitra, a postaví ji do středu vědomí. Vůbec nezáleží na tom, jestli tato představa je, jak se říká, pravdivá, ale na tom, aby byla aktivně zcela vyzvednuta z duševního nitra. Proto také není dobré, když člověk takovou představu vyzvedne ze vzpomínky, neboť ve vzpomínkách ulpívají na všech našich představách nejrůznější neurčité dojmy. I když tedy něco vyzvedneme ze vzpomínky, nejsme si jisti, co všechno si k tomu pasivně přimýšlíme a jestli svou meditaci skutečně utváříme svou vnitřní aktivitou.

Můžeme tedy postupovat trojím způsobem. Vezmeme si nějakou pokud možno jednoduchou, přehlednou představu, o které víme, že jsme si ji vytvořili v přítomném okamžiku. Neodpovídá ničemu, na co si pouze vzpomínáme. Vytvoříme si tedy nějakou klidně i velmi paradoxní představu, představu, která se záměrně odchyľuje od všeho, co člověk může pasivně přijmout. Musíme si být jenom jisti aktivitou, vnitřní činností, jejímž prostřednictvím meditace nastala.

Druhý způsob spočívá v tom, že půjdeme za někým, kdo má v této oblasti zkušenosti, a řekneme mu: Dej mi nějakou meditační látku. Člověk pak ale může podlehnout strachu, že se na dotyčném stane závislým. Jenom když si bude uvědomovat, že od chvíle, kdy přijal meditační látku, vykonává každý krok samostatně svou vlastní vnitřní aktivitou, že se pouze postaral o to, aby dostal něco nového, na co sám zatím nepomyslel; je to tedy něčím novým a on to musí uchopit svou vnitřní aktivitou, protože to zkrátka pochází od někoho jiného; bude-li si tohle uvědomovat, k závislosti nedojde. Člověk musí jednat hlavně ve smyslu takového vědomí.

A konečně zatřetí: Člověk si může také hledat učitele, abych tak řekl, neviditelným způsobem. Vezme si nějakou knihu, o které ví, že ji zcela jistě nikdy neměl v ruce; potom ji namátkou otevře a přečte si nějakou větu. Tímto způsobem si je jistý, že dostal úplně novou větu, do které se musí s vnitřní aktivitou pustit. Z této věty udělá obsah své meditace, nebo si vezme obrazec, který v takové knize našel, zkrátka něco, co tímto způsobem najde a může si být zcela jistý, že se s tím dosud neseťkal. To je třetí způsob. Tak si člověk může z ničeho udělat učitele. Okolnost, že si člověk knížku vyhledá, že si v ní čte, že si k sobě připustí nějakou větu, obrazec nebo něco jiného - to je onen učitel.

Vidíte, že jsou dnes možnosti, jak se dostat na cestu k vyšším světům, kdy si člověk může být jistý, že do aktivity myšlení, k níž při tom přechází, nevstupují neoprávněně žádné jiné síly. A to je pro dnešního člověka podstatné. Neboť právě v průběhu těchto přednášek uvidíme, že tím, co je u dnešního člověka zvláště nezbytné - především chce-li se vyvíjet k vyššímu světu - je úcta k jeho svobodné vůli, její respektování. A kdyby někdo svobodnou vůli nerespektoval, jak by se pak vůbec měla dát rozvinout ona vnitřní aktivita! Ve chvíli, kdy se jeden stává závislým na druhém, je jeho vůle omezená. Při meditaci, jaká je dnes možná, záleží právě na tom, aby ji člověk vykonával z vnitřní aktivity, z vůle v myšlení, která se jinak při pasivním vnějším uvažování, a právě v dnešní vědě, cení ze všeho nejméně.

Tímto způsobem se člověk vpraví do aktivního myšlení. Jak rychle pak probíhá další vývoj, to záleží plně na povaze člověka samotného. Jeden toho může dosáhnout za tři týdny, bude-li stále znovu provádět nejlépe tatáž cvičení, jiný za devatenáct let atd. Podstatné je, aby člověka nikdy neopustila energie, odhodlání usilovat o přechod k této aktivitě myšlení.

Za nějaký čas však člověk skutečně pozná jiné myšlení než to, které měl dosud. Poznává myšlení, které neprobíhá v pasivních obrazech jako obvyklé myšlení, ale je vnitřně zcela aktivní, je silou; přestože ho jasně prožívá, ví, že je to síla, jako je síla, když zvednu ruku, když ukážu prstem. Poznává myšlení, v němž se cítí jako v nositeli síly vlastní lidské bytosti. Poznává myšlení, které - nehovořím přitom obrazně, ale vyslovuji konkrétní skutečnou pravdu - může narazit, o kterém ví, že může narazit.

O obvyklém myšlení víme, že nikde nenaráží. Když se rozběhnu proti zdi a udělám si bouli, narazil jsem svým fyzickým tělem, svou hmatovou silou. Má hmatová síla spočívá v tom, že proti věcem mohu

postavit své tělo. Pak narazím. Obvyklé pasivní myšlení nenarazí, to si náraz pouze představuje. Obvyklé pasivní myšlení totiž není realita, nýbrž obraz. Myšlení, k němuž lze dospět popsáním způsobem, je realita, je to něco, v čem člověk žije. Toto myšlení narazí, jako prst narazí do zdi. A stejně jako člověk ví, že nemůže prst prostrčit čímkoli, tak ví v reálném myšlení, do něhož se vpraví, že jím nemůže proniknout vším.

To je první krok. Člověk musí udělat tento první krok, musí v myšlení aktivovat tak, aby se stalo duševním hmatovým orgánem, aby se v něm cítil; aby myslel tak, jak našlapuje, jak sahá, jak hmatá; aby věděl, že nežije pouze v obvyklém myšlení, které jen zobrazuje, ale že žije v určité bytosti, v realitě, v duševním hmatovém orgánu, jímž se sám jako člověk plně stal.

To je první krok, který je třeba udělat: myšlení se musí proměnit tak, aby člověk cítil: Nyní ses sám stal cele myslitelem. Vše se naplňuje. S tímto myšlením tomu ovšem není tak jako s fyzickým hmatáním. Člověku prostě naroste ruka, a když je dospělý a dorostlý, bývá narostlý správně. Ale v případě myšlení, které se stalo aktivním, je tomu jako u hlemýždě, který může vystrčit a zase stáhnout svá tykadla. Člověk žije sice v bytosti plné síly, ovšem v bytosti vnitřně pohyblivé, která jde dopředu a zase zpátky, která je vnitřně aktivní. Nataženým hmatovým orgánem tedy může, jak ještě uvidíme, hmatat v duchovním světě, anebo ho může stáhnout, když ho to duchovně zabolí.

To jsou věci, které ten, kdo se chce vůbec přiblížit k pravé lidské bytosti, musí vzít vážně: proměna člověka ve zcela jinou bytost. To, co člověk vlastně je, totiž nevidíme, nemáme-li předtím možnost vidět v člověku samotném něco úplně jiného než to, co poskytuje pozemská smyslovost. A to, co se rozvíjí aktivitou myšlení, je prvním nadmyslovým článkem člověka. Později to popíšu podrobněji. Máme nejprve fyzické tělo člověka, které můžeme vnímat obvyklými smyslovými orgány a které nám také klade odpor, hmatáme-li obvyklými hmatovými orgány. Potom máme první nadmyslový článek člověka - můžeme ho nazývat „éterné tělo“, můžeme ho nazývat „tělo utvářejících sil“, jak kdo chce, na výrazu nezáleží, pouze potřebujeme určitou terminologii. Budu ho tedy do budoucna nazývat tělem éterným nebo tělem utvářejících sil. V něm máme první nadmyslový článek člověka, který je vyšším hmatem, tedy hmatem, v nějž proměníme myšlení; je skutečně vnímatelný tak, jako jsou fyzické věci venku vnímatelné pro fyzický hmat. Myšlení se stává nadmyslovým hmatem. A pro tento nadmyslový hmat je ve vyšším smyslu citelné, viditelné lidské éterné tělo neboli tělo utvářejících sil. To je takřkajíc první skutečný krok do nadmyslového světa.

Právě způsob, jakým jsem se pokusil ukázat, že myšlení přechází v prožívání skutečnosti vnitřní síly, pro vás bude upozorněním, jak bezvýznamné jsou takové námitky proti tomuto skutečnému spirituálnímu vývoji, jako je tato: Kdo chce takto vejít do duchovního světa, ten se třeba oddá nějakým fantaziím, podlehne autosugescím. To je to první, co lidé říkají: Ten, kdo chce po takovémto vývoji mluvit o vyšších světech, jenom vyjadřuje obrazy své autosugesce. Takoví lidé pak přijdou a říkají vám: Je tu přece možnost, že někomu, kdo často pil limonádu, stačí na limonádu jen pomyslet a už bude v ústech cítit také ten takzvaný fyziologický jev vodnatosti, jako kdyby pil limonádu. Tak silné jsou autosugesce. Tak tomu všemu jistě je, a věci, kterých může ve svém poznání dosáhnout fyziolog nebo psycholog, musí být dobře známé k uplatnění jisté předběžné opatrnosti, musí být tedy dobře známé tomu, kdo vstupuje do duchovního světa správnou, pravou cestou, jak ji zde chci popsat. Tomu, kdo se domnívá, že by díky autosugesci dokázal dokonce spolykat limonádu, i když vůbec žádnou nemá, mohu odpovědět: To je možné; ovšem přiveďte mi sem člověka, který takto představovanou, sugerovanou limonádu uhasil skutečnou žízeň! Tady totiž začíná rozdíl, zda něco existuje jen v pasivní představě, nebo zda něco vznikne v člověku jako prožitek. Na základě celkového spojení s reálným světem dosáhneme toho, že čistě duchovně, spirituálně, aktivováním myšlení, se budeme ve světě pohybovat takovým způsobem, že se pro nás myšlení stane jakoby hmatem. Samozřejmě pak nebudeme ohmatávat stůl nebo židli, ale naučíme se hmatat v duchovním světě, dotýkat se ho, vstupovat s ním do reálného vztahu. A právě tímto způsobem aktivování poznáme rozdíl mezi mysticko-fantastickou autosugescí a prožíváním duchovní skutečnosti. Všechny tyto námitky tedy pocházejí jen z toho, že člověk ve skutečnosti dosud nenahlédl do způsobu, jakým moderní iniciační věda popisuje svou cestu, ale že pouze posuzuje zvenčí, poté co slyšel nanejvýš název nějaké věci nebo se s ní seznámil jen zcela povrchně. Ten, kdo popsáním způsobem vstoupí do duchovního světa, kdo se ho začne dotýkat, hmatat v něm, dokáže rozlišovat, jestli si jen dodatečně představuje to, co prožil prostřednictvím svého aktivovaného myšlení, anebo tímto aktivovaným myšlením skutečně vnímá. Vždyť i v obvyklém životě dokážeme rozlišit, co prožíváme, když nešikovně sáhneme prstem do plamene, nebo když si jen dodatečně představujeme: Tady je plamen a já do něj sáhnou prstem. Je v tom živý rozdíl, to jedno skutečně zabolí, to druhé bolest pouze představuje. A tento rozdíl člověk prožije ve vyšší oblasti: rozdíl mezi tím, co si o vyšších světech jenom představuje, a tím, co v nich prožil.

Nuže, první, co tímto způsobem člověk prožije, je právě sebe- poznání. Tak jak máme ke svému okamžitému poznávání v životě před sebou stůl, židli, celý tento sál ve své kráse, stojící hodiny atd., jak to všechno máme ve vnějším prostorovém životě před sebou a poskytuje nám to okamžitý vjem, tak před myšlením, které se stalo reálným, před aktivovaným myšlením vyvstává časový svět, a sice především časový svět vlastního lidského Já. To, co člověk prožil a co může být jinak vyzvednuto do vědomí jen ve

vzpomínkovém obraze jakožto představa, to se mu teď ukáže jako přítomné tablo, v němž je přítomno i to dávno minulé. Popisují to i lidé, kteří utrpěli šok, když se ocitli v ohrožení života při tonutí a podobně, a také zcela materialisticky myslící lidé dnes konstatují, že dotyční, kteří se ocitli v ohrožení života, mají v duchu před sebou tablo svého pozemského života.

Kdo tímto způsobem aktivoval své myšlení, tomu se skutečně v duši vynoří tablo jeho pozemského života od chvíle, kdy se naučil myslet, až do současného okamžiku. Čas se stane prostorem. Co uplynulo, stane se současností. Člověk má před sebou obraz. Charakteristické je, a zítra o tom budu mluvit podrobněji, že člověk sice ještě má, protože ta věc je podobná obrazu, jistý pocit prostoru, ale jen pocit. Neboť tomuto prostoru, který teď prožívá, chybí třetí rozměr. Nikde teď neprožívá třetí rozměr, ale všude jen prostor o dvou rozměrech; takže člověk poznává obrazně. Proto takové poznání také nazývám imaginativním, tedy poznáním, které podobně jako malířství pracuje ve dvou rozměrech, je zkrátka především poznáním obrazným, poznáním ukazujícím se ve dvou rozměrech.

Možná se v duchu ptáte: Když budu stát a prožívat ve dvou rozměrech, co se stane, jestliže půjdu dopředu a zase budu prožívat ve dvou rozměrech? - Mezi tím právě není rozdíl. Třetí rozměr jako prožitek úplně odpadá. Později se ještě vrátím k tomu, jak lidé v dnešní době, protože už o těchto věcech nemají žádné povědomí, hledají čtvrtý rozměr, aby vystoupili do duchovního světa. Pravda je ovšem taková, že jakmile postoupíme od fyzického k duchovnímu, nevznikne čtvrtý rozměr, nýbrž třetí rozměr odpadne. A je skutečně třeba vžít se v této oblasti do reality, tak jako se člověk musí do reality vžívat i v jiných oblastech. Lidé kdysi věřili, že Země je plochá a že se dojde k něčemu neurčitému, kde bude svět zatlučený prkny, tedy na konec světa, a byl to pokrok, když lidé poznali, že dojdou opět do výchozího bodu, obeplují-li celou Zemi; podobným pokrokem ve vnitřním poznávání světa bude, až budou lidé vědět: Postoupíme-li do duchovního světa, nepřejdeme z prvního, druhého a třetího rozměru do rozměru čtvrtého, ale zase se vrátíme ke druhému. A my uvidíme, že se vrátíme dokonce k prvnímu rozměru. Taková je pravda. Ukazuje se, že vnější nahlížení na svět postupuje v dnešní době naprosto povrchně, čistě, abych tak řekl, početně: první rozměr, druhý rozměr, třetí rozměr - musí tedy existovat i nějaký čtvrtý rozměr. Kdepak, vracíme se ke druhému, třetí rozměr odpadá a člověk získá skutečně imaginativní poznání, které tu je nejprve jako tablo vlastního života, takže člověk má (ještě o tom budu mluvit podrobněji) v přítomném okamžiku před sebou ve velkolepých obrazech to, co prožil v pozemském životě, jak tento pozemský život prožil při pohledu ze svého nitra.

To je oproti pouhým vzpomínkám značný rozdíl. Pouhé vzpomínkové obrazy se vynořují tak, že má člověk pocit, že ve vzpomínce žije hlavně to, co v podobě představ o světě přistoupilo zvenčí, co člověk sám zažil jako libost a bolest, co mu udělali druzí lidé, jak se k němu druzí lidé zachovali. Především tohle člověk prožívá v pouhé představové vzpomínce. V tablo, o kterém mluvím, však člověk prožívá jinak. V pouhé vzpomínce - řekněme, že se před deseti lety s někým potkal - prožívá, jak se k němu ten člověk zachoval, co mu dobrého nebo zlého udělal a podobně. V tomto životním tablo však prožívá, jaký byl první pohled, jímž se on sám na toho člověka obrátil, co on sám udělal, co on sám prožíval, když usiloval o jeho lásku, co pociťoval. Člověk tedy v tomto životním tablo pociťuje to, co se rozvíjí z nitra ven, zatímco pouhá vzpomínka poskytuje to, co se rozvíjí zvenčí dovnitř.

Můžeme tedy říci, že v tomto životním tablo je obsaženo něco jako prožitek v bezprostřední přítomnosti, v němž se neukazuje jedna věc za druhou tak jako ve vzpomínce, ale jedna vedle druhé v dvourozměrném prostoru. Toto životní tablo lze velmi dobře odlišit od pouhého vzpomínkového tablo. Člověk při tom dosáhne toho, že vystupňuje vnitřní aktivitu, aktivní prožívání vlastní osobnosti. To je na tom to podstatné. Člověk žije intenzivněji, intenzivněji rozvíjí síly, které vyzařují z vlastní osobnosti. Když dosáhneme tohoto prožitku, musíme učinit další krok. Ten ovšem nikdo nedělá rád. A k tomuto dalšímu kroku patří něco, co bychom mohli nazvat tím nejsilnějším myslitelným vnitřním překonáním. Neboť to, co se dostaví v prožívání tohoto tablo, co se dostaví v těchto obrazech, v nichž se nám v duši ukáže naše prožívání, to je dokonce i u záležitostí, které byly bolestné, když jsme je v minulosti skutečně prožívali, subjektivní pocit štěstí. To, co je spojeno s tímto imaginativním poznáním, je nesmírně silný subjektivní pocit štěstí.

Z tohoto subjektivního pocitu štěstí vzešly všechny náboženské ideály a líčení, která si - jako například líčení mohamedanismu - představují život mimo život pozemský v obšťastňujících obrazech. To je něco, co vzešlo z imaginativního prožitku tohoto pocitu štěstí.

Na tento pocit štěstí musíme zapomenout, chceme-li učinit další krok. Nyní je totiž nutné, abychom poté, co jsme o své vlastní vůli, jak jsem to zde popsal, aktivovali myšlení meditací a koncentrací a na základě aktivovaného myšlení jsme postoupili k tablo svého vlastního života - nyní je nutné, abychom to všechno ze svého vědomí vši silou zase vyřadili.

Vyřazování obsahu vědomí je ovšem něco, co jde v běžném životě někdy velmi lehce. Lidé, kteří chtějí skládat nějaké zkoušky, si často musí naříkat na vyřazení obsahu vědomí, které v něm měly být. A obvyklý spánek není koneckonců nic jiného než vyřazení každodenního obsahu vědomí. Ale i toto vyřazování se děje pasivně. Ten, kdo jde ke zkoušce, si totiž zcela jistě to, co ví, nevyřadí vědomě. To se děje pasivně.

Člověku se to děje kvůli jeho slabosti, kvůli jeho slabé duchapřítomnosti. Ale právě když se v tomto posílí, musí dojít k takovému vyřazení, aby mohl udělat další krok nadsmyslového poznání. Velmi snadno se ovšem stává, že člověk má v důsledku toho, že všechny své duševní síly soustředí na vybraný obsah, jistý sklon u tohoto duševního obsahu zůstávat, a jelikož je s tímto tablo spojen pocit štěstí, tak u něj rád zůstává. Člověk na něm rád lpí. Nyní však musí být schopen to, oč usiloval jako o určité zvýšení síly, zase vymazat z vědomí. Jak jsem ovšem naznačil, je to obtížnější než vymazání v obvyklém životě.

Budete patrně vědět, že budeme-li člověka postupně připravovat o smyslové vjemy, dosáhneme-li toho, že nic neuvidí, když danou místnost zatemníme, když všechno ztišíme tak, aby nic neslyšel, a potlačíme-li nakonec i hmatové vjemy, takový člověk pak usne. Toto prázdné vědomí, při němž člověk jinak usíná, musí být navozeno o vlastní vůli. Ale člověk, který vymaže ze svého vědomí všechny dojmy, také dojmy, které si vytvořil sám, musí být bdělý. To je to významné: být vzhůru, být bdělý a nemít již žádné vnější vjemy, žádné prožitky. To je vytvoření prázdného vědomí, ovšem plně prožívaného prázdného vědomí.

Když z vědomí vyřadíme to, co jsme do něj zvýšenými silami dostali, a vytvoříme si prázdné vědomí, toto vědomí nezůstane prázdné, neboť pak nastoupí druhý stupeň poznání, které na rozdíl od imaginativního poznání můžeme nazývat poznáním inspirovaným. Jestliže po takové přípravě dosáhneme tohoto prázdného vědomí, získáváme tím možnost, aby se podobně, jako se jinak našemu zraku ukazuje svět viditelný a našemu uchu svět slyšitelný, ukázal nyní naší duši svět duchovní. Teď už to není vlastní prožívání, nýbrž je to na nás naléhající vnější duchovní svět, který se nám ukazuje.

A jsme-li natolik silní, že vyřadíme nejen jednotlivé partie, které jsme si vypracovali, ale dokážeme vyřadit celé životní tablo najednou, takže ho můžeme nechat ukázat a zase ho vyřadit; a poté, co jsme měli životní tablo, jsme si dokázali vytvořit prázdné vědomí a jen bdíme - potom do tohoto prázdného vědomí vstoupí nejprve předpozemský život, který člověk prožil, než počtem sestoupil do pozemského těla. To je první skutečný nadsmyslový zážitek, který člověk má po vytvoření prázdného vědomí: pohled na vlastní předpozemský život.

Od této chvíle zná lidskou nesmrtnost ze stránky, která se dnes vůbec nezdůrazňuje. Dnes se pořád mluví jen o nesmrtnosti, lidé však přitom vůbec nepoznávají skutečnost. Nesmrtnost je pro ně popřením smrti. Jistě, tato stránka je stejně pravdivá jako ta druhá (o tom budeme ještě mnoho mluvit), avšak to, co na cestě, kterou jsem zde načrtl, poznáváme jako první, není nesmrtnost, tedy negace smrti, ale nezrozenost*, tedy negace narození. Nezrozenost je člověku stejně tak bytostně vlastní jako nesmrtnost. A až jednou lidé zase porozumí tomu, že věčnost má tyto dvě stránky, nesmrtnost a nezrozenost, pak teprve budou moci svým poznáváním proniknout do toho, co je v člověku trvalé, co je v něm vpravdě věčné.

Novější jazyky mají ještě všechny slovo nesmrtnost; avšak slovo nezrozenost, které starší jazyky ještě měly, už ztratily. Nejprve člověk ztratil jednu stránku věčnosti, nezrozenost, a teď, v materialistickém věku, stojí poznání člověka před tragickým okamžikem, v němž může člověk ztratit i nesmrtnost, jestliže už v oblasti čistě materialistického světového názoru nechce vůbec nic vědět o tom, co v člověku žije jako to duchovní, jako to spirituální.

Mohl jsem dnes uvést jen úplně první kroky na cestě vedoucí do nadsmyslových světů, a také ty jen v náčrtu. V dalších dnech si charakterizujeme další kroky a poté postoupíme k tomu, co lze na této cestě poznat o člověku a světě v současnosti a minulosti, i o tom, co musíme vědět pro budoucnost.

Penmaenmawr, 19. srpna 1923

GA 227